

במה סופרים מקנאים:
12 תשובות לשאלה הנצחית
דורית רביניאן. 2

איך תדביקו את הרשת:
על "יוראלי" מאת ג'ונה ברגר
יובל דור. 10

אוהבים, סיפור שנאה: על "גרמנים
נגד גרמנים" מאת משה צימרמן
בעז נוימן. 12

שלום לך, גוף ראשון רבים

שאוּלי התעקשות על ילד תביא אותם לבגוד בעצי
מם, כפי שהיא מבליעה בשקט אל תוך הקינה הקטנה
שהיא נושאת על אוברן הילד שלא נולד.

בה בעת, נאמן חוזרת אל עוד מיצוט ספרותי זנוח
- חברת הנשים העובדות, זו שאת הדחוקה לשוליים
היא מתעדת עוד ב"היינו העתיד" בתיאור הנשים
הסורגות בשתיקה באסיפות החברים. כאן הנשים
דווקא לא שותקות אלא מדברות, ובעיקר מתאגדות
יהד נגד הממסד. הן מוחות על הנורמות השליטות
בספרות הישראלית ("הירגו את הילד! הוא מפריע
לסיפור", מציעות הלקטוריות לטופרים, רובם כמו
בן גברים, ב"מחלקת הלקטוריות שלנו") ומתעקשות
להפגין סולידריות ולהחליף אינפורמציה חיונית זו
עם זו כדי לעמוד מול עריץ גברי מסתורי אילה גואל
רצון בסיפור המשעשע-המצמרר "Silence".

ובכל זאת, המסע הארוך אל האינטימיות עם הווי
לת, אל היופי והכאב של היות יחד, מוביל, בסופו של
דבר, להשתחררות מפתיעה מן הגוף ראשון רבים. היא
מתרשטת בסיפור המסיים את הקובץ, "האופציה",
שבו מתארת נאמן את הביוגרפיה של אמה חברת
הקיבוץ, ניצולת השואה, שניסתה להתאבד כשלוש
שנים לפני שמתה מות נשיקה במיטתה. לכאורה יש
בסיפור אותה מוזגה הזכורה לקוראי "היינו העתיד"
בין יומן אישי לרפורטז'ה וקטעי ארכיון (הטקסט
מבוסס ברובו על קטעים שבהם הקליט דני, בן זוגה
של המחברת, את האם על מיטת חוליה). התייעוד מיד
שלישית מקבל תוקף נוסף משום שמדובר באם ניצור
לת שואה שאינה מסוגלת לספר לילדיה ישירות את
הקורות אותה "שם" ובוחרת - בדומה לניצולים רבים
אחרים - בדיווח עקיף לבן הווג של הבת.

הדיווח, הנמסר על ידי נאמן בגוף ראשון, לכאורה
מבודד את האם מבתה, המגלה לראשונה, בדומה לקרי
רא עצמו, פרטים שלא ידעה על עברה הטראומטי
של האם לפני שהגיעה לקיבוץ. ועם זאת, אחד הדבי
רים המרגשים ביותר בסיפור - הנרקם על ידי נאמן
באיטיות, במלאכת מחשבת וזהירה ועדינה - הוא הקי
רבה שנוצרת דרכו בין האם לבת; אותה בת שהכירה
את האם - כפי שנאמן תיארה זאת ב"היינו העתיד"
- בעיקר מתוך השעה וחצי ביום, שבהן היו הילדים
מגיעים לבית ההורים הביולוגיים כדי לאכול עוגה
ולשתות תה מכוס פורצלן.

הקירבה החדשה בין השתיים נוצרת סביב סיפור
רים. ושוב זו קירבה שמתרקמת מתוך מעגלים אינסו
פיים של זיקות אינטימיות עם זולת המתווך - ובתוך
כך, מרכז - את המציאות לאדם השברירי, הסובל.
כך, מתגלה שמרם, שהיתה שותפה של האם בסנטור
ריום שבו התאשפזו השתיים בתקופת השואה (כשתי
יהודיות יחידות בעלות מסמכים מזויפים מהשומר
הצעיר), נוהגת להקריא לאם השוכבת כעת כבר על
ערש רווי מתוך העיתונים היומיים. בואת היא מחברת
את הסיפור האקטואלי לסיפור מן העבר העוסק רק
כדברים טובים.

האינטימיות נוצרת בין שתי נשים, האם וחברתה
מרים, ששותפות גורל נוראה קשרה ביניהן לנצח.
אבל זיכרונותיה של האם קושרים אותה בזיקה אינטי
מית גם לבתה, המחברת יעל נאמן, האמונה עוד מימי
הילדות על מלאכת הסיפור כאמצעי ליצירת קירבה
עם הזולת. הנה שוב האפשרות להתכרבל ביחד במי
טות בחושך, אחרי שהמטפלת הלכה, לספר מחדש את
הסיפור וללכת ולכתוב - על בגידת הסיפורים ועל
בגידת החיים ("עיר", עמ' 51).

סיפוריה היפים של נאמן מוסיפים לספר את הסי
פור הזה, שאין עצוב ואין מפוכח ממנו, לבכות ולבכות
- בגוף ראשון רבים או בגוף ראשון יחיד.

צילום רפרודוקציה: ניר קידר

נאמן מחזירה אל מרכז
הבמה את הזוג הנשוי,
אחרי כל הניסיונות לפרק
אותו בספרות ובמדיה

כי הגוף ראשון רבים ומשיב מלחמה שערה: מלחמה
בכיוורקסטיה, מלחמה בלשכות הקרות והמנוכרות
של הרופאים (המתנאות, למרבה האירוניה, ב"סיפור
על אבהו וחושך" של עוז), מלחמה בזוגות המעצבי
נים המסריבים ללכת הביתה בסופה של ארוחת ערב
משמימה מתוך הנחה שכל מאווייך מתמצים ברצון
להנעים את זמנם ולהחניף לאגו שלהם (ואם הם הכו
סים שלך, אז בכלל, אוי אבוי).

מי שמעצב את הגוף ראשון רבים הזה הוא הפעם
לא הקיבוץ, אלא קבוצות אחרות של השתייכות
אינטימית, שנאמן מטפלת בהן באופן חדש ומפתיע.
היא מחזירה אל מרכז הבמה את הזוג הנשוי, ההופך
בסיפוריה - בניגוד לכל הניסיונות לפרק אותו בספי
רות ובמדיה של השנים האחרונות - ליחידה האנו
שית הרדיקלית ביותר. נאמן מכריזה בפתח הסיפור
"עקרות" הפותח את הקובץ: "מי שמחפש סוף טוב לא
ימצא אותו כאן". אבל סופו של הסיפור, המתאר את
כישלונם של טיפולי הפוריות המפרכים שעוברים בני
הזוג, אינו רע כל כך: יש בו שניים שנצמדים זה לזה
בעוצמה ("משפחתנו הקטנה", כותבת נאמן) ויודעים

בסיפוריה הקצרים, יעל נאמן
יוצאת מהקיבוץ שתיארה
ב"היינו העתיד". אבל גם
בתל אביב היא דבקה
ב"אנחנו": בזוגיות, בקשר
עם החברות ועם האם

כתובת אש

יעל נאמן. הוצאת כתר, 152 עמ', 92 שקלים

תמר מרי

אחר פרסום "היינו העתיד", הרומן הראשון
והמצליח של יעל נאמן על ילדותה והתבג
רותה בקיבוץ יחי'עם, תהו קוראים ומבקרים
שונים על מה שנהפך לסימן ההיכר המובהק
ביותר של הספר: הכתיבה בגוף ראשון רבים.

אף על פי שמדובר בכיכול מובן מאליו - ניסיון לסמן
בשפה את הקולקטיביות, הערך החשוב ביותר של החב
רה הקיבוצית - משהו בנחישותה של נאמן לדבוק בלשון
ה"אנחנו" ההולכת ונמשכת כמעט עד סוף הספר עורר
שאלות: האם המחברת, שעזבה את הקיבוץ זה כבר,
מבטאת כמיהה נוסטלגית ל"יחד" הקיבוצי? או שמא
מדובר בניסוח אירוני שמבטא עמדה ביקורתית, בדומה
לזאת שנקטו סופרי דור המדינה בשנות ה-60 המוק
דמות, כשביקשו לכאורה לנתן את לשון ה"אנחנו"
המזוהה עם הדור הספרותי שקדם להם, דור הפלמ"ח?

אחת הסיבות המרכזיות, בעיני, להצלחה הפנומנ
לית של "היינו העתיד" היתה שאותו גוף ראשון רבים
שנקטה נאמן בספר לא עשה דבר מכל אלה, אלא ניסח
משהו חדש בתכלית, שונה מכל מה שנכתב עד לאותה
נקודה בספרות ישראלית. נאמן לא שיחזרה בנוסי
טלגיה את ילדותה בקיבוץ ולא ביקשה "לפרק" את
היחד הקיבוצי. כאשר היא כתבה: "היינו", "אנחנו",
לנו", היא לא השקיעה על הקבוצה מבחוח כמו עמוס
עוז, למשל. עוז, שכתב "אנחנו" בסיפוריו המוקדמים,
כאילו ביקש להבהיר - לטוב ולרע - כי "הוא", עוז,
המחבר המובלע, איננו בשום אופן חלק מה"אנחנו".

לעומתו, נאמן דווקא ביקשה להתמוגג בתוך הגוף
ראשון רבים, להפוך אותו לחלק בלתי נפרד מקולה
שלה, ליצור מתוכו עמדה נפשית וספרותית חדשה
המקדשת אינטימיות עם הזולת, כזאת שעשויה
להיווצר רק ביחסים קרובים וארוכי שנים.

האינטימיות הזאת הצמיחה ב"היינו העתיד"
הרבה רגעי יופי (כמו הילדים הנכנסים זה אל מיט
תו של זה, להתכרבל ביחד אחרי כיבוי האורות), וגם
לא מעט רגעים פחות יפים (כמו זה שבו הילדה בת
ה-13, שמתבקשת "לתת כתף" בבית הילדים, מכניסה
בטעות את אחד התינוקות למים רותחים). חשוב יותר,
זו היתה אינטימיות שנאמן לא רק שיחזרה מתוך זיכ
רונות עברה בקיבוץ, אלא גם יצרה עם קוראיה בהווה:
היא לא ביקשה לחנך אותם או להסכים להם מגבוה את
אמונותיו ואורחותיו של הקיבוץ אלא הומינה אותם,
בפשטות, בישרות, לתעות יחד איתה במשעוליו.

אבל מה קורה לאינטימיות הזאת של הגוף ראשון
רבים לאחר שעוברים את הקיבוץ - הן בפועל והן כנו
שא ספרותי? "כתובת אש" הוא קובץ הסיפורים הראי
שון של נאמן, הכולל סיפורים שנכתבו לפני ש"היינו

העתיד" ראה אור (וחלקם פורסמו בכתב העת "מטעם"
בעריכת יצחק לאור) לצד סיפורים שנכתבו לאחר
פרסום הרומן. הקובץ הזה משרטט מסע בתחנות חייה
ה"עירוניים" של המחברת לאחר שעזבה את הקיבוץ
כשהיתה בת 20.

לכאורה, עזיבת הקיבוץ מבשרת את הריסתו של
גן עדן (הגיהנומי לפעמים) של הילדות בקיבוץ. כך,
הסיפור "עיר" מתאר את קשייה של נאמן ושל בני
דורה, הקיבוצניקים לשעבר, להשתלב בחיי העיר.
היא חוזרת לסצינה המכוננת מ"היינו העתיד", שבה
הילדים נכנסים זה למיטתו של זה לאחר שהמטפלת
קראה סיפור עצוב (ובמקרה זה: "מוכרת הגפרורים
הקטנה", סיפור שמתאר אף הוא תהליך של הידרדרות
ומוות בעקבות המפגש האכזרי עם העיר הקרה והמנו
כרת). סיפורים אחרים מתארים התמודדויות מרכאות,
בודדות, סוחטות פיסית ונפשית לנוכח שורה של
מוסדות וארגונים: הממסד הרפואי בסיפור "עקרות",
שוק העבודה (גם אם הוא פועל תחת הקטגוריה "עולם
הספרות") בסיפור "מחלקת הלקטוריות שלנו", או
המוסד הלא-רשמי אך הרכאני של האירוח הבורגני
בסיפור "אורחים".

כל הסיפורים בקובץ רוויים באירוניה ובפיכ
חון, פיקחונן של מי שנידון לעמוד מחוץ למערכת,
בשל הביוגרפיה שלו או סתם בשל נפשו הרגישה.
ואף על פי כן שב ומזדחל גם אל הכרך התליאבי